

Małgorzata Białas

Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Krakowie

FINANSOWE ASPEKTY REZERW – WYBRANE ZAGADNIENIA

1. Wstęp

Obowiązek tworzenia rezerw wynika z nadrzędnych zasad rachunkowości. Przestrzeganie tych zasad przyczynia się do tego, że sprawozdania finansowe przedstawiają rzetelnie i jasno sytuację finansową danej jednostki. Jednak tworzenie rezerw nie należy do łatwych zagadnień. Problemem jest nie tylko oszacowanie ich wartości, ale także umiejętność przewidywania przyszłych zdarzeń i ich skutków.

W związku z tym, że tematyka rezerw jest obszerna, w niniejszym artykule zostaną omówione jedynie wybrane różnice między uregulowaniami w polskim ustawodawstwie a uregulowaniami zawartymi w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR). Następnie dla wybranych spółek zostanie wyliczony udział rezerw w sumie bilansowej, który to wskaźnik świadczy o skłonności wybranych przedsiębiorstw do tworzenia rezerw.

2. Zasady rachunkowości, z których wynika obowiązek tworzenia rezerw

System rachunkowości stosowany przez przedsiębiorstwa może dostarczać istotnych informacji tylko wówczas, gdy jest on tworzony i stosowany zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości. Tworzenie rezerw wynika bezpośrednio z trzech podstawowych zasad, a mianowicie: zasady memoriałowej, zasady ostrożnej wyceny oraz zasady współmierności przychodów i kosztów. Zgodnie z zasadą memoriałową uznaje się przychody i koszty w momencie ich wystąpienia niezależnie od towarzyszących im wpływów i wydatków. W odniesieniu do zasady współmierności ważne są dwa jej aspekty:

- współmierność czasowa,
- współmierność przedmiotowa.

Pierwszy aspekt zasady współmierności przejawia się przyporządkowaniem przychodów i kosztów do okresu, którego dotyczą. Z kolei współmierność przedmio-

towa oznacza, że należy w rachunku zysków i strat wykazywać przychody i współmierne do nich koszty (czyli koszty osiągnięcia tych przychodów).

Natomiast zasada ostrożnej wyceny nakazuje wyceniać składniki aktywów i pasywów, stosując rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) koszty (ceny). W szczególności należy w tym celu w rachunku zysków i strat uwzględnić:

- a) zmniejszenie wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonywanych w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych;
- b) wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne;
- c) wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne;
- d) rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń¹.

Zasada ostrożnej wyceny nie upoważnia jednak do tworzenia nadmiernych rezerw, celowego zaniżania wartości aktywów albo przychodów lub podwyższania kosztów czy zobowiązań. Zwracają na to uwagę również założenia koncepcyjne MSR w § 37: „zasada ostrożnej wyceny polega na rozwadze przy stosowaniu subiektywnych ocen potrzebnych do dokonania oszacowań w warunkach niepewności tak, aby aktywa lub przychody nie były zawyżone, zaś zobowiązania lub koszty – zaniżone”.

Wyżej wymienione zasady przesądzają o tym, że na wynik finansowy danego okresu obrachunkowego wpływają nie tylko te pozycje, które można ustalić na podstawie dokumentów źródłowych, ale także te wielkości, które należy oszacować w sposób wiarygodny. Dotyczy to w szczególności kosztów i strat, które są związane z bieżącym okresem, lecz nie zostały jeszcze poniesione. W takiej sytuacji należy właśnie utworzyć rezerwy.

3. Wybrane zagadnienia dotyczące rezerw w świetle polskich uregulowań oraz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości

Zagadnienia związane z zasadami tworzenia rezerw zostały uregulowane w polskiej ustawie o rachunkowości, a dodatkowo jeszcze w Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 6 (KSR 6) z 14.10.2008 r. zatytułowanym „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”. Natomiast na gruncie międzynarodowych przepisów problematyce rezerw został poświęcony odrębny dokument – Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 37 (MSR 37) „Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe”.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości przez zobowiązanie rozumie się wynikający z przeszłych zdarzeń obowiązek wykonania świadczeń o wiarygodnie określonej wartości, który spowoduje wykorzystanie już posiadanych lub przyszłych aktywów jednostki². Z definicji tej wynika, że cechą charakterystyczną zobowiązania jest

¹ Art. 7 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości (DzU z 2002 r. nr 76, poz. 694 z późn. zm.).

² Tamże, art. 3 ust. 1 pkt 20.

możliwość wiarygodnego określenia wartości oraz prawdopodobieństwa wykorzystania posiadanych lub przyszłych aktywów jednostki. Natomiast rezerwami są te zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota nie są pewne³. Zatem kryterium, które pozwala rozróżnić rezerwy od zobowiązań, jest brak pewności terminu wymagalności lub kwoty. Podobnie zdefiniowano rezerwy w MSR 37: „rezerwy można odróżnić od innych zobowiązań, takich jak zobowiązania handlowe i rozliczenia międzyokresowe bierne, ponieważ w przypadku rezerw występuje niepewność co do terminu poniesienia lub kwoty przyszłych nakładów dla uregulowania zobowiązania”⁴.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości, rezerwy tworzy się na:

- pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego,
- przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarła w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań⁵.

Rezerwy te zalicza się odpowiednio do pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów finansowych lub strat nadzwyczajnych, zależnie od okoliczności, z którymi przyszłe zobowiązania się wiążą⁶. A zatem rezerwy można tworzyć na przyszłe zobowiązania wymienione w przepisie oraz inne, co wynika z użycia formuły otwartej „w szczególności”. Należy jednak pamiętać, że rezerwy tworzone na mocy tego przepisu są wykazywane w pozostałych kosztach operacyjnych, kosztach finansowych lub stratach nadzwyczajnych. Zatem rezerwy tworzone na zobowiązania bezpośrednio związane z podstawową działalnością jednostki i wykazywane w kosztach podstawowej działalności operacyjnej nie są zaliczane do rezerw tworzonych na mocy art. 35d ustawy. Rezerwy te tworzone są zgodnie z art. 39 ustawy o rachunkowości i są traktowane jako rozliczenia międzyokresowe kosztów. Takie ujęcie jest zgodne z zapisami KSR 6, gdzie bierne rozliczenia międzyokresowe definiuje się jako rezerwy **związane bezpośrednio z działalnością operacyjną, a więc z wytwarzaniem, sprzedażą (handlem) i fazą posprzedażną**, a także ogólnym zarządem.

Natomiast zgodnie z MSR 37, rezerwy tworzy się wówczas, gdy:

- na jednostce gospodarczej ciąży obecny obowiązek wynikający ze zdarzeń przeszłych,

³ Tamże, art. 3 ust. 1 pkt 21.

⁴ § 11, MSR 37, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2004*, t. I, Warszawa, Londyn 2004, s. 1131.

⁵ Art. 35d ust. 1 Ustawy z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości (DzU z 2002 r. nr 76, poz. 694 z późn. zm.).

⁶ Tamże, art. 35d ust. 2.

- prawdopodobne jest, że wypełnienie obowiązku spowoduje konieczność wypływu środków zawierających w sobie korzyści ekonomiczne,
- można dokonać wiarygodnego szacunku kwoty tego obowiązku⁷.

Jeżeli warunki te nie są spełnione, to nie tworzy się rezerwy. MSR 37, w odróżnieniu od polskiej ustawy, nie precyzuje zakresu przedmiotowego rezerw oraz nie wskazuje dokładnie kosztów z rachunku zysków i strat, który należy obciążyć. W związku z tym rezerwy tworzone zgodnie z MSR 37 mogą być także ujmowane jako koszty działalności operacyjnej⁸.

Dodatkowo MSR 37 wyjaśnia, że różnica między rozliczeniami międzyokresowymi kosztów a rezerwami dotyczy ich stopnia niepewności. W odniesieniu do biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów niepewność jest na ogół znacznie mniejsza niż w przypadku rezerw. Rozliczenia te traktuje się jako zobowiązania przypadające do zapłaty za dobra lub usługi, które zostały otrzymane lub wykonane, lecz nie zostały opłacone, zafakturowane lub formalnie uzgodnione z dostawcą. Zgodnie z MSR 37 bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów można wykazywać jako część zobowiązań z tytułu dostaw i usług lub innych pozycji zobowiązań, podczas gdy rezerwy wykazywane są oddzielnie w bilansie⁹.

Tabela 1. Rezerwy w świetle polskich uregulowań i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości – analiza porównawcza

Wyszczególnienie	Ustawa o rachunkowości oraz KSR 6	MSR 37
Zakres przedmiotowy rezerw	– operacje gospodarcze w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego, – przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją	brak szczegółowego określenia zakresu przedmiotowego rezerw
Ujęcie rezerw w rachunku zysków i strat	– pozostałe koszty operacyjne, – koszty finansowe, – straty nadzwyczajne	– koszty działalności operacyjnej, – pozostałe koszty operacyjne, – koszty finansowe
Definicja rozliczeń międzyokresowych kosztów	są to rezerwy związane bezpośrednio z działalnością operacyjną, a więc z wytwarzaniem, sprzedażą (handlem) i fazą posprzedażną, a także ogólnym zarządkiem	są to zobowiązania przypadające do zapłaty za dobra lub usługi, które zostały otrzymane lub wykonane, lecz nie zostały opłacone, zafakturowane lub formalnie uzgodnione z dostawcą
Ujęcie rozliczeń międzyokresowych kosztów w bilansie	wykazywane są jako rozliczenia międzyokresowe lub jako rezerwy na zobowiązania	rozliczenia międzyokresowe kosztów można wykazywać jako zobowiązania z tytułu dostaw i usług

Źródło: opracowanie własne.

⁷ § 14, MSR 37, s. 1133.

⁸ Zob.: D. Krzywda, *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów i zobowiązania warunkowe – problemy ujęcia, wyceny i prezentacji*, „Rachunkowość” 2008, nr 9, s. 5.

⁹ Zob.: § 11, MSR 37, s. 1131, 1132.

Natomiast zgodnie z ustawą o rachunkowości od 1.01.2009 r. rozliczenia międzyokresowe bierne są wykazywane w bilansie jako rezerwy na zobowiązania, jeżeli wynikają:

- z obowiązku wykonania związanych z bieżącą działalnością przyszłych świadczeń wobec nieznanych osób, świadczeń, których kwotę można oszacować, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze znana (w tym z tytułu napraw gwarancyjnych),
- z tytułu przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych¹⁰.

Zatem sposób ujęcia w bilansie rezerw i rozliczeń międzyokresowych jest odmienny w polskich i międzynarodowych standardach, co zostało przedstawione w tab. 1.

4. Cel tworzenia rezerw w teorii i praktyce

Rezerwy tworzy się przede wszystkim w celu zachowania zasady współmierności przychodów i kosztów oraz urealnienia wyniku finansowego. Ponadto, dzięki tworzeniu rezerw, które jednocześnie wykazywane są jako koszty danego okresu, wynik finansowy jest niższy, a przez to właściciele mogą wypłacić mniejszą dywidendę. Tak więc zasadniczo rezerwy zatrzymują część lub całość zysku netto w przedsiębiorstwie w celu finansowania dalszego rozwoju jednostki. Jednocześnie rezerwy zabezpieczają jednostkę przed spodziewanymi obciążeniami w postaci kosztów lub strat, które mogą wystąpić w przyszłości jako skutki działań z bieżącego okresu sprawozdawczego. Można więc uznać rezerwy za przejaw „przezornej” polityki finansowej przedsiębiorstwa, a tworzenie rezerw – za wyraz samoubezpieczenia jednostki przed negatywnymi skutkami przyszłych wydarzeń gospodarczych. Zatem jednostki, które pamiętają o tworzeniu rezerw, powinny być traktowane jako bardziej wiarygodne, gdyż są przygotowane na przyszłe wydarzenia gospodarcze, również i te o negatywnych skutkach.

Tworzenie rezerw jest więc ważnym elementem polityki finansowej w każdym przedsiębiorstwie. Aby sprawdzić, w jakim stopniu jednostki przywiązują wagę do tego zagadnienia, przeanalizowano wybrane losowo spółki, których akcje notowane są na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Spółki te zobowiązane są do sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). W tabeli 2 uwzględniono jedynie te rezerwy, które wykazywane są w bilansie w odrębnej pozycji, z wyjątkiem rezerw z tytułu odroczonego podatku (gdyż wynikają one z zapisów ustawy o podatku dochodowym). Rozliczeń międzyokresowych kosztów nie uwzględniono, gdyż zgodnie z MSR 37 często są one wykazywane w zobowiązaniach z tytułu dostaw i usług, a w związku z tym trudno jest określić ich wartość.

¹⁰ Zob. art. 39 ust. 2 i 2a Ustawy z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości.

Tabela 2. Udział rezerw w sumie bilansowej na przykładzie wybranych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie

Wyszczególnienie	31.12.2006		31.12.2007		Udział rezerw w sumie bilansowej (%)	
	wartość rezerw (tys. zł)	suma bilansowa (tys. zł)	wartość rezerw (tys. zł)	suma bilansowa (tys. zł)	31.12.2006	31.12.2007
Alma SA	199	146 116	304	228 013	0,14	0,13
Cersanit SA	18 091	966 196	17 897	1 123 224	1,87	1,59
Barlinek SA	2 874	458 489	7 395	461 135	0,63	1,6
Kolastyna SA	2 498	138 800	6 630	174 570	1,8	3,79

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych wybranych spółek dostępnych na ich stronach internetowych.

Jak widać z tab. 2, udział rezerw w sumie bilansowej wybranych spółek nie jest zbyt wysoki. Dla porównania wyliczono ten sam wskaźnik dla wybranych losowo spółek, których akcje notowane są na Giełdzie Papierów Wartościowych w Londynie. Wyniki badań zaprezentowano w tab. 3.

Tabela 3. Udział rezerw w sumie bilansowej na przykładzie wybranych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Londynie

Wyszczególnienie	31.12.2007		31.12.2008		Udział rezerw w sumie bilansowej (%)	
	wartość rezerw (tys. £)	suma bilansowa (tys. £)	wartość rezerw (tys. £)	suma bilansowa (tys. £)	31.12.2007	31.12.2008
Balfour Beatty plc	212	2184	203	2 501	9,7	8,1
Oxonica plc ¹¹	10 045	14 916	9 953	18 713	67,3	53,2
Judges Capital plc	475 524	8 656 671	509 230	7 438 602	5,5	6,8
Bisichi Mining plc	1 702	30 257	1 426	31 999	5,6	4,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych wybranych spółek dostępnych na ich stronach internetowych.

Spółki, dla których obliczono wskaźnik udziału rezerw w sumie bilansowej, zostały wybrane przypadkowo z różnych branż. Pomimo tego, że ich liczba jest niewielka i trudno na tej podstawie wyciągać daleko idące wnioski, to jednak widać wyraźnie, że spółki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Londynie przywiązują większą wagę do tworzenia rezerw. W przypadku tych spółek udział rezerw w sumie bilansowej jest znacznie wyższy niż w polskich spółkach.

¹¹ Na podstawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych sporządzonych za rok obrachunkowy kończący się 30 czerwca, nie sprawdzonych przez biegłego rewidenta.

5. Podsumowanie

Tworzenie rezerw jest bardzo ważnym elementem polityki finansowej każdej jednostki. Rezerwy pozwalają na zatrzymanie zysku w firmie i przygotowanie się na przyszłe negatywne skutki zdarzeń gospodarczych. Świadczą zatem o umiejętności przewidywania osób zarządzających daną jednostką. Wyniki pobieżnych badań wykazały, że polskie przedsiębiorstwa nie są jednak zbyt skłonne do tworzenia rezerw w porównaniu ze spółkami notowanymi na Giełdzie Papierów Wartościowych w Londynie. Można jedynie mieć nadzieję, że w przyszłości ta sytuacja się zmieni i polskie spółki równie chętnie będą tworzyły rezerwy.

Literatura

- Krzywda D., *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów i zobowiązania warunkowe – problemy ujęcia, wyceny i prezentacji*, „Rachunkowość” 2008, nr 9.
Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2004, t. I, Warszawa, Londyn 2004.
Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (DzU z 2002 r. nr 76, poz. 694 z późn. zm.).

FINANCIAL ASPECTS OF RESERVES – CHOSEN PROBLEMS

Summary

The paper is on chosen aspects of companies' reserves. The relevant Polish Accounting Act regulations and the International Financial Reporting Standards (IFRS) regulations are compared. Additionally, a percentage of reserves in the total assets is calculated and compared, based on a real situation of a few companies listed in Poland and in the UK.